

ρωσιν όμως αὐτῆς ἐνόμισεν οὐ μικροῦ διαφέροντος ἄξιον νὰ ἐξακριβώσῃ καὶ τὴν σχέσιν τῶν διαφόρων ἡμέρων καὶ θεραπευομένων φυτῶν πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς χώρας ἣν καταλαμβάνουσι, τὴν πρόσδοον αὐτῶν κ.τ.τ.

Διὸ ἐν τέλει τοῦ βιβλίου παραθέτει πίνακα στατιστικόν, ὃν καὶ ἡμεῖς παραθέτομεν ἐνταῦθα, λαβὼν τὰς ἐπ' αὐτοῦ σημειουμένας πληροφορίας παρὰ ἀνωτέρου ὑπαλλήλου τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν. (Ὅρα πίνακα.)

Συγκρίνοντες νῦν τὰ διάφορα ἐν Ἀττικῇ θεραπευόμενα φυτὰ κατὰ τὸ μέγεθος τῆς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένης ἐκτάσεως, ἐξάγομεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ τάξει ἔρχονται τὰ σιτηρὰ (ἅτε καταλαμβάνοντα 162, 287 τετραγ. στρέμματα, ἐξ ὧν 101,900 ἀνήκουσι μόνῳ τῷ σίτῳ.) Δεύτερον ἔρχεται ἡ ἄμπελος, τρίτον ἡ εἰλαία, τέταρτον αἱ ὀπώραι καὶ τὰ λάχανα, εἶτα δὲ τέλος αἱ μεταξὺ τῶν 1000 τετραγ. στρεμμάτων περιλαμβανόμενα μικρότερα ἑραπειῶν. Ἡ σειρά λοιπὸν εἶνε ἡ ἐξῆς:

Σιτῶνες	162,287	βασιλικά τετραγ. στρέμμ.
Ἀμπελώνες	39,344	»
Ἐλαιῶνες	12,585	»
Μηλώνες καὶ		
Λαχανῶνες	2,701	»
Ὅσπριῶνες	837	»
Βαμβάκῶνες	636	»
Ἐρυθροδανῶνες	350	»
Καπνῶνες	93	»
Σικυῶνες	50	»
Γεωμηλεῶνες	50	»
Σησαμῶνες	8	»

Τοιοῦτον εἶνε τὸ περιεχόμενον τοῦ συγγραμματος τοῦ κ. Heldreich «Περὶ τῶν φυτῶν τοῦ Ἀττικοῦ πεδίου», οὗτινος συνεπτύξαμεν τὰ μέγιστα τὸ καθαρῶς ἐπιστημονικὸν μέρος. Οὕτω δι' αὐτοῦ προσίθεται σπουδαία συμβολὴ εἰς τὴν φυτολογίαν τῆς Ἑλλάδος, ἥτις ὁμολογουμένως διὰ τῶν ἀκαμάτων ἐρευνῶν πολλῶν φυσιοδιδῶν, ἰδίως όμως τοῦ κ. Θ. Ὁρφανίδου καὶ κ. Θ. Ἐλδράιχ, κατέστη καὶ καθίσταται ὁσημέρῃ γνωστοτέρα καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τοὺς ἀλλοθῶπούς. Εἶθε ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν νὰ εὐρεθῶσιν ὅμοιοι ἐρευνηταὶ καὶ τῶν ἄλλων σχεδὸν ἀγνώστων τμημάτων τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, τῆς Ζωολογίας δηλ. καὶ τῆς Ὀρυκτολογίας.

Κατὰ τὸ Almanach de Gotha τοῦ 1877, ἡ σχέσις τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὴν χωρικὴν ἔκτασιν ἔχει ὡς ἐξῆς εἰς τὰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης: Βέλγιον (κατὰ τετραγ. χιλίωμ.) 181 κάτοικοι, Κάτω Χῶραι 116, Μεγ. Βρεττανία καὶ Ἰρλανδία 106, Ἰταλία 93, Γερμανία 79, Γαλλία 68, Ἑλβετία 64, Αὐστρία καὶ Οὐγγαρία 61, Δανία 50, Πορτογαλλία 48, Ἰσπανία 33, Ἑλλάς

29, Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία, Ῥουμουνία καὶ Σερβία 28, Ῥωσία 14, Σουηδία 10, Νορβηγία 6.

Ὁ ἐξ Ἑλλήνων ἔλκων τὸ γένος ἐν Γαλλίᾳ δὲ ποιούμενος τὰς διατριβὰς λόγιος Κ. Β. Yemoniz (Γεμενίης) ἀνέγνωσεν ἐπ' ἐσχάτων ἐν τῇ ἐν Λουγδούνῳ Ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιστημῶν τῆς φιλολογίας καὶ τῶν τεχνῶν τὴν ἀξίαν λόγου καὶ τὰ πολὺ ἡμᾶς ἐνδιαφέροντα πραγματείας, ἧς παρέχομεν ἐν τοῖς ἐξῆς μεταφράσειν, τὴν ὅποιαν καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλάδιῳ ἐξέδοκα.

Ὅτε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὀ' σταυροφορίας ἐκυρίευσαν οἱ Φράγκοι τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐνεθρόνισαν ἐν αὐτῇ λατίνον αὐτοκράτορα, τὸν Βαλδουίνον, κατέλαβον καὶ πολλὰς χώρας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἐν αἷς ἐνεφύτυσαν τὸ ἐν τῇ Δύσει τότε κρατοῦν τιμαριωτικὸν σύστημα καὶ πάντα τὰ νόμιμα αὐτοῦ. Αἱ Ἀθῆναι τότε μεταξὺ ἄλλων, ἡ μεγαλόνομος πατρίς τοῦ Περιλλεύου, μετεμορφώθη εἰς φοραγικὸν δουκάτον, οὗτινος ἀπὸ τοῦ 1205 μέχρι τοῦ 1311 ἦσαν Γάλλοι δούκες, ἀπὸ τοῦ 1311 μέχρι τοῦ 1387 Ἰσπανοὶ καὶ ἔατοε μέχρι τοῦ 1458 Ἰταλοὶ, ὅποτε περιήλθον καὶ αἱ Ἀθῆναι ὑπὸ τὴν τουρκικὴν ζυγὸν, ὅφ' ὃν ἐπέπρωτο ὀλόκληρον τὸ πολυπαλὲς ἡμῶν γένος ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας νὰ δουλεύσῃ.

ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ ΔΟΥΚΕΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Α'

Ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, τῆς ἀγοῦσης ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Ἐλευσίνα, ἦν τὸ πάλαι διήνουν οἱ μεμνημένοι οἱ ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς πορευόμενοι εἰς τὸν τῆς Δήμητρος, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου τοῦ διαχωρίζοντος τὸ Ἀττικὸν πεδίον ἀπὸ τοῦ Μεγαρικοῦ, κεῖται τὸ χωρίον Δαφνί, τοῦ ὁποῦ τοῦ ὄνομα δηλοῖ ὅτι ὁ τόπος οὗτος ἤτό ποτε ἱερὸς τῷ Ἀπόλλωνι. Ἀπὸ τοῦ λόφου τούτου, ἅμα εὐλίγον ἀπομακρυνθῆς τοῦ χωρίου βλέπεις δεξιὰ τὰς Ἀθήνας, τὸν Παρθενῶνα καὶ τὸν Ἰμπετῶν, πέραν δὲ τοῦ πρώτου τούτου ἐδάφους, διακρίνεις ἡ μᾶλλον μαντεύεις ἀναμέσον τῆς χρυσιζούσης τῆς θαλάσσης ὀμίχλης τὸ Σούνιον. Ἀριστερὰ φαίνεται ἡ Ἐλευσίς καὶ πέραν ἔτι τῆς Μεγαρίδος τὰ ἄρη, καὶ μεταξὺ Σουνίου καὶ Ἐλευσίνοσ διαφαίνεται ὁ Πειραιεὺς καὶ τὸ Φαληρικόν, τῆς Ἐλευσίνοσ ὁ κόλπος καὶ αὐτὴ ἡ νῆσοσ ἡ ἱμερτή. Ἡ ἐναρμόνιοσ καλλονὴ τῆς θαυμαστῆσ ταύτης θεᾶσ καταμαγεύει τοὺς ὀφθαλμοὺσ καὶ ἀφαρπάζει τὴν φαντασίαν, μέγα δ' εἶνε τὸ γόητρον, ὃ ἐξασκουσίαν ἐπὶ τὸν νοῦν τοῦ περιηγητοῦ οἱ μεγαλόνομοι οὗτοι τόποι. Καὶ ὅμως ἄλλο τι προσεῖλκυσε τὴν προσοχὴν μου, ὅτε ἐπεσκέφθην τὸ Δαφνί. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου ὑφῶνται παλαιοῦ μοναστηρίου τὰ εἰρεπία. Οὔτε τῆσ τοποθεσίασ τὸ γόητρον οὔτε ἡ μικρὰ ἀπὸ τῆσ πρωτεύουσης ἀπόστασισ οὔτε τὸ κατάλληλον τοῦ τόπου εἰς συνοικισμὸν προέτρειψαν τοὺσ νῦν καλογήρους νὰ παλινορθώσωσι τὸ παλαιὸν καὶ κατερειπωμένον μοναστήριον. Καὶ ὅμως ἤτό ποτε τοῦτο ὁ Ἁγιοσ Διονύσιοσ τῶν κατὰ τοὺσ μέσοσ αἰῶνας Γάλλων δουκῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἐκκλησίασ κατὰ θαυμαστὸν τρόπον διετηρήθη. Ναι μὲν ἀνερπίζουσιν ἄγρικα φυτὰ ἐπὶ τοῦ σεπτοῦ οἰκοδομημα-

1. Ἐκκλησία παλαιοῦ μοναστηρίου ἐν Γαλλίᾳ, ἐνθα ἐ-ὄλκοντο οἱ βασιλεῖσ.

τος καὶ ἀνὰ ἑκατοντάδας ἐμφωλεύουσιν αἱ χελιδόνες κατὰ μῆκος τῆς ὑψηλῆς κορωνίδος καὶ χαίρουσι ταράττουσαι διὰ τῶν *κατιλιῶν* αὐτῶν τοῦ ἠχέεντος νάρθηκος τὴν ἱερὰν καὶ ἐπιβλητικὴν σιγὴν, ἀλλ' ἡ ἱερὰ τράπεζα ἴσταιται ἀκόμη ὀρθία καὶ ἀνοικτὸς κεῖται ὁ παστὸς τοῦ ἀρτοποιίου, ὡς ἂν χθὲς ἔτι νὰ εἶχε διαβῆ ἐκεῖθεν στίφος ἄγριον θεσηλωτῶν. Ἡ οὐρανία τοῦ τροῦλλου κοσμεῖται ὑπὸ μωσαϊκοῦ χρυσοῦν ἔχοντος τὸ ἔδαφος καὶ παριστάνοντος τὸν Χριστὸν περιεστοιχισμένον ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ εὐλογούντα αὐτούς. Εἰς τὸ βάθος τοῦ ἑτέρου τῶν πλαγιοθέτων ναϊδρίων βλέπεις δύο ἐπιτυμβίους πλάκας, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὁποίων εἶνε κεχαραγμένα τὰ οἰκόσημα τῶν δουκῶν. Πολλὴν μοὶ ἐνεποίησεν αἴσθησιν ἡ ὄψις τοῦ γοτθικοῦ τούτου μοναστηρίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ παλαιῶν τάφων. Ἰδιάζοντα ἀπένειμον σεβασμὸν εἰς τὴν μνήμην τῶν ἵπποτῶν τούτων τῶν κοιμηθέντων τόσον μακρὰν τῆς φίλης πατρίδος τὸν ἔσχατον καὶ αἰώνιον ὕπνον καὶ ὑπὸ ἐρείπια, ἃ οὐδεὶς ποτε ἴσως θὰ συλλογισθῆ νῦν ἀγεῖρη¹ περὶ τούτων πρόκειται νῦν ὁ λόγος.

Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, περὶ ὧν θὰ μοὶ ἐπιτρέψητε νὰ σῶς ὀμιλήσω, τὰ ἐπραγματεύθησαν ἤδη καὶ οἱ Βυζάντιοι, ὡς ὁ Νικηφόρος ὁ Γρηγορῆς καὶ ὁ χαρῖεις Ἰσπανὸς χρονογράφος δὸν Ῥάμων Μουντάνερ καὶ ὁ σοφὸς ἑλληνιστὴς Buchon, ὁ ἐκδοῦς τὸ πολῦτιμον ἀνώνυμον ποίημα τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χρονικὸν τοῦ Μωρέως* ἢ *Βιβλίον τῆς Κουγκέσσας*.¹ Καὶ μετὰ τὰς γενομένας ὅμως ταύτας ἱστορικὰς ἐργασίας δὲν θὰ ἦνε ἴσως ὄλως ἐστερημένη διεφέροντος ἡ καὶ πάλιν ἀφήγησις δι' ὀλίγων τῶν γεγονότων τούτων, καθ' ὃν χρόνον αἱ τύχαι τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων πιθανὸν εἶνε νὰ μεταβάλλωσιν ὄψιν. Μέχρι τοῦδε ἡ Ἑλλὰς μετὰ σπανίας συνέσεως καὶ ἀξιοπαρατηρήτου μετριοπαθείας ἀπέσχε τοῦ νὰ μετᾶσχη τοῦ ἀγῶνος, ὅστις διεξάγεται ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Θὰ πολιτευθῆ οὕτω πως μέχρι τέλους; ἡ πολιτικὴ σύνεσις θὰ ὑπερισχύσῃ ἐπὶ πολὺ τοῦ νομίμου πατριωτικοῦ πάθους, ὅπερ ἐξεγείρει τὸ ἔθνος; Καὶ ἂν ἄλλως συμβῆ, οὐδεὶς δύναται νὰ φέξῃ τοὺς Ἕλληνας διότι ἀξιοῦσι νὰ λάβωσι χώρας, αἵτινες τόσον νομίμως τοῖς ἀνήκουσιν, ὡς λ. χ. τὴν Κρήτην, ἔνθα καὶ ἐπ' ἐσχάτων τόσον ἔρρυσεν αἷμα, τὴν Ἡπειρον, τὴν πατρίδα τοῦ Βότσαρη, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν παλαιὰν ταύτην καὶ ἄσβεστον ἐστὶν τῆς ἐλευθερίας.

¹ Ἐπειτα οἱ χρόνοι, εἰς οὓς ἀνέρχεται ἡ ἡμετέρα ἀφήγησις, ὑπομιμνήσκουσι τὴν δόξαν εἰς τὴν

1. Ζητούμεν συγγνώμην παρὰ τοῦ λογιῶ συγγραφῆως τῆς παρούσης διηγήσεως; ἂν τολμῶμεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὄχι μόνον περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι φραγκοκρατίας καθύλου, ἀλλὰ περὶ τῶν Γάλλων δουκῶν τῶν Ἀθηναίων ἰδίᾳ καὶ πηγῶς ἄλλα; καὶ βοηθήματα ἔχομεν πλὴν τῶν μνημονουθέντων.

πατρίδα μας (τὴν Γαλλίαν), ὥστε ἐκπέμπεται ἰσχυροποιῶς τις ἀντανάκλασις ἐπὶ τῶν ὀριζώντων τοῦ μέλλοντος Νομίζω ὅτι ἀδύνατον εἶνε νὰ ἀνακαλῶμεν ἐν τῇ μνήμῃ τὴν δόξαν ἐκεῖνην τὴν παλαιὰν χωρὶς νὰ αἰσθανώμεθα καὶ διὰ τὸ μέλλον ἀκράδαντον πεποιθήσιν

¹ Ἀνάγεται δὲ ἡ ἡμετέρα ἀφήγησις κατὰ τὴν λαμπρὰν ἐκεῖνην ἱστορικὴν περίοδον, ἥτις ἀρχίζει κατὰ τὴν δ' σταυροφορίαν καὶ καθ' ἣν πᾶσα ἡ Ἀνατολή, ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου μέχρι τῶν Ἱεροσολύμων, κατέστη χώρα σχεδὸν γαλλικῆ. Καὶ ἐν ᾧ ἐκαθέζετο ὁ Βαλδουῖνος ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἄλλοι σταυροφόροι κατέκτων τὴν Ἀττικὴν καὶ τὸν Μωρέαν. Ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος φέρει ἔτι τὰ ἕχνη τῶν ἵπποτῶν μας. Εἰς πάσης κοιλάδος τὴν εἴσοδον, ἐπὶ πάσης κορυφῆς ἐχούσης ὀπισθοῦν στρατηγικὴν σημασίαν, ἐν τῷ μέσῳ τόπων, οὓς ἐλάμπρυνον μάχαι τῶν παλαιῶν τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος χρόνων, ὑψοῦνται ἐρείπια πύργων φεουδαλικῶν κτισθέντων ὑπὸ φράγκων βαρῶνων, κατωκισθέντων ἔπειτα ὑπὸ ἀρχηγῶν διασήμεων ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν καὶ τέλος καταστραφέντων κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Λαμπρὰ ἀκροπόλεις, ἃς ἀνήγειρον τοῦ Βιλλαρδουῖνου οἱ σύντροφοι, ἐπιστέφουσι τὰ ὑψώματα τῆς Ναυπλίας, τοῦ Μιστρά, τοῦ Ἄργου καὶ τῆς Κορίνθου. Ἐν Ἀθήναις ἰσχυρὸς τετραγωνικὸς πύργος, ἔσχατον ἔχνος τοῦ μεγαλοπρεποῦς τῶν δουκῶν ἐνδιαιτήματος, ρίπτει μετὰ θραυσείας ἀλαζονείας τὴν σιὰν τῆς βρῦάρου τεχνοτροπίας του ἐπὶ τῶν ἀσπίλων μαρμάρων τοῦ Παρθενῶνος.¹

Κατὰ τὸν ἰγ' αἰῶνα ἡ Ἑλλὰς, ὡς ἀναμφερῆσως μακτροῦσι σύγχρονοι πηγαί, ἀπελάμβανε μὲν πολλῆς ὕλικῆς εὐημερίας, ἀλλὰ κατεσπαράσσετο ὑπὸ μεγάλης διοικητικῆς ἀταξίας. Μόνον δὲ ἡ ζωτικότης τοῦ ἀποκεντρωτικοῦ τῶν κοινοτήτων συστήματος, ὅπερ ἴσχυεν ἐν αὐτῇ, καὶ ἡ τῶν ἐπισκόπων ἐξουσία, οἵτινες κατήντησαν νὰ ἐκπροσωπῶσι τὴν κεντρικὴν ἐξουσίαν, προσφύλακτον αὐτὴν ἀπὸ ἐντελοῦς ἀποσυμβέσεως.

¹ Ἐκ τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων καταστάσεως ὠφελοῦμενος εὐγενῆς τις Πελοποννησίος, Λέων ὁ Σγουρὸς, ὅστις κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐκυβέρνα τὴν Ναυπλίαν, ἰδιοποιήθη τὸ Ἄργος καὶ τὴν Κορίνθον, ἔπειτα δὲ μαθὼν ὅτι οἱ σταυροφόροι ἐπολιόρκουν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔσπευσε νὰ συλλέξῃ πολυάριθμον στρατιὰν καὶ νὰ συναθροίσῃ τὸν στόλον του πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ ἴδιον κράτος καὶ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ. Φαίνεται ὅτι σκοπὸς του ἦτο νὰ ἰδρῶσῃ ἐν Ἑλλάδι μεγάλην καὶ

1. Ὁ πύργος οὗτος δὲν ὑπάρχει πλέον ἀπὸ δύο ἔτων. Ἐπιμελεία τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταρείας καὶ χορηγούτος τοῦ Κ. Σλείμαν κατηδαφίσθη.

ἀνεξάρτητον ἡγεμονεῖαν. Ἄφ' οὗ παρέπλευσε τὸν κόλπον τῆς Σαλαμῖνος, ἐστράφη κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες τότε ἐστεροῦντο στρατοῦ καὶ ἦσαν εἰς παντελῆ ἀνικανότητα τοῦ νάντιτα-χθῶσιν εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ ἐπιφερομένου ἐχθροῦ. Ἄλλ' ἐκάθητο τότε ἐπὶ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου τῶν Ἀθηνῶν Μιχαὴλ ὁ Ἀκωμινάτος, ἀνὴρ ἀτρόμητος καὶ ἔμπλεως πατριωτισμοῦ. Τὸ στράτευμα τοῦ Σγουροῦ ἔφθασε χωρὶς νὰ εὖρη οὐδαμοῦ ἀντίστασιν μέχρι τῶν στενῶν τοῦ Δαφνίου, ὁπόθεν μόνον ἠδύνατο πολέμιος ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς Ἐλευσίνος ἐρχόμενος νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ τῆς Ἀττικῆς. Ἐκεῖ ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ συνήντησε τὸν ἀτρόμητον ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν, ὅστις εἶχε μεταβῆ μὲ τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ποτρέψῃ διὰ τῆς πειθοῦς τὸν Σγουρὸν ἀπὸ τῆς παρατόλμου ἐπιχειρήσεως. Ὁ Σγουρὸς ἔμεινεν ἄκαμπτος. Τότε ὁ ἀρχιεπίσκοπος ὡσεὶ ἔνθους γενόμενος ἐλάλησεν αὐτῷ ὡς προφήτης, καὶ δείξας τὸν ὀρίζοντα ὑπέμνησεν εἰς τὸν Λέοντα ὅτι ξενικοὶ στρατοὶ εἶνε ἔτοιμοι νὰ καταλάβωσι τὴν ἱεράν γῆν τῆς Ἑλλάδος καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν θερμῶς νὰ μὴ ἐπιβαρύνῃ τὰ προσεχῆ τῆς πατρίδος δεινοπαθήματα διὰ πολέμου ἐμφυλίου. Ἐγένεσεν ὁ Σγουρὸς διὰ τὴν προφητείαν καὶ προσώρησεν ἐμπρός.

Δὲν ἐμόχθησε πολὺ ὁ τῶν Ἀθηνῶν ἀρχιεπίσκοπος ἵνα ἐξεγείρῃ κατὰ τοῦ καταδρομῆως τὴ γενναῖόν του ποίμνιον. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν ἐπιλήσμονες τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου τῆς πόλεως τῶν καὶ οὐδόλως ὑπέμενον νὰ ἴδωσιν ἄρχοντα αὐτὸν τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἄργους τὸν τύραννον. Ἡ παλαιὰ ἀντιζῆλια τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Πελοποννήσου ἀφυπνίσθη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως μετὰ τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν ὑπαρχόντων τῶν καὶ ἠτοιμάσθησαν πρὸς ἄμυναν μέχρι θανάτου. Ὁ Σγουρὸς φοβηθεὶς ἀφῆκε τὴν ἀκρόπολιν. ἀλλ' ἐλεηλάτησεν ἀνηλεῶς τὴν κάτω πόλιν καὶ κατέταμε τοὺς ἀγρούς, ἐκείθεν δ' ἐπεφάνη εἰς τὰς Θήβας, αἵτινες καὶ παρεδόθησαν εἰς αὐτόν. Ἡ Ἑλλάς πάσα πλὴν τῆς ἱερᾶς πόλεως τῆς Ἀθηνᾶς ὑπετάγη μετ' οὗ πολὺ εἰς τὸν τολμηρὸν Πελοποννήσιον καὶ ἐγένετο λεία τῶν κακουργούντων καὶ ἀτάκτων αὐτοῦ στιφῶν. Τὸ φιλόδοξον ἔνειρον τοῦ Σγουροῦ ἐπραγματώθη. Ἄλλ' ἤδη οἱ ξένοι, οὓς προεῖδεν ὁ Ἀκωμινάτος, ἤρχοντο. Οἱ φράγκοι βαρῶνοι, οὓς ὠδήγει Βονιφάτιος ὁ μαρκήσιος τοῦ Μομφερράτου, βασιλεὺς δὲ Θεσσαλονίκης ἀναρρηθεῖς, ἐκτύπων ἤδη διὰ τῶν αἰχμῶν τῶν λογχῶν τῶν ἑρμοπολυτῶν τοὺς βράχους. Ὁ Σγουρὸς πεποιθὼς εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις ἔτρεξε κατ' αὐτῶν, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ ἔλθῃ εἰς χεῖρας πρὸς τοὺς ξένους ἐπιδρομῆς δὲν ἐλησμόνησε νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν μνήμην τῶν στρατιωτῶν του τὸ μέγα ὄνομα τοῦ Λεωνίδα. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη τὸ πλήρωμα

τοῦ χρόνου, ὅτε τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου τῆς ἀρχαιότητος ἥρωος ἔμελλε νὰ πληρώσῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀπογόνων του. Μὲ ὄλην τὴν δραστηριότητα, ἣν ἀνέπτυξεν ὁ Σγουρὸς, ἠττήθη κατὰ κράτος. Μόλις ἐπρόφθασε νὰ σωθῆ εἰς τῆς Κορίνθου τὴν ἀκρόπολιν, ὅπου καὶ ἔπεσε μετ' ὀλίγων μετὰ πεισματῶδῃ ἀντίστασιν. Οἱ Φράγκοι διεχύθησαν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἀλλὰ τόσα ἐρείπια ἄφινεν ὀπίσω τοῦ ὁ Σγουρὸς, ὅθεν καὶ ἂν διέβαιναν, ὡς τε, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Νικήτα, ὡς πατέρα ὑπεδέχθησαν τὸν βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας οἱ κάτοικοι. Αὐτὸς ὁ Ἀθηνῶν Μιχαὴλ, ὅστις τόσον ἀντέστη εἰς τὸν ἐκ Πελοποννήσου ἄρπαγα, δὲν ἐπειράθη νάντισταθῆ εἰς τὸν Βονιφάτιον. Ἐθεώρησε τὰς ἐπιτυχίας τῶν Φράγκων ὡς θέλημα Θεοῦ καὶ ὑπετάγη εἰς τὰς ἀνεξερουνήτους βουλὰς τῆς Θεῆας Προνοίας. Ἀλλὰ δὲν ἠθέλησεν αὐτὸς νὰ παραμεινῇ ἐν Ἀθήναις. Ἐγκατέλιπε τὸ ποίμνιόν του καὶ ἀφ' οὗ παρέδωκεν εἰς τοὺς σταυροφόρους τὴν Ἀκρόπολιν, περίλυπος ἀπῆλθεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ κατέφυγεν ἐν Χίῳ, ἔνθα ἐτελεύτησε τὸν βίον κλαίων τὴν ἀπολεσθεῖσαν τῆς πατρίδος ἀνεξαρτησίαν.

Αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι ἔλαχον εἰς τὸν βουργούνδιον ἱππότην Ὅθωνα δὲ Λαρόσσην (de la Roche), ὅστις ἐπέγραψεν ἑαυτὸν ἔθει βυζαντίῳ *Mégar Κύβρη* Ἀθηνῶν. Οὐδέποτε ἴσως κατακτητὴς κατέκτησε διὰ μεγαλητέρας ἠπιότητος καὶ οὐδέποτε ὑπῆρξε γενναϊότερος καὶ συνετώτερος. Ἐσεβάσθη τοὺς καθεστῶτας νόμους, τὰ δικαιώματα τῶν πόλεων, τὴν ἰδιωτικὴν περιουσίαν. Μόναί αἱ αυτοκρατορικαὶ κτήσεις περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Φράγκων. Ἐκεῖ ὅμως, ἔνθα ἦτο ἀρμόδιος τόπος πρὸς ἴδρυσιν μεγάλων τιμαρίων, εἰς τὰς ἐπαρχίας τὰς πολὺ ἀπομεμακρυσμένας ἀπὸ τῶν κατακνημένων κέντρων, ἔνθα ἦτο χρεῖα νὰ ποκατασταθῶσιν ἀρχηγοὶ δυνάμενοι νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ἐντελῆ καθυπόταξιν τῆς χώρας, ἐδημιουργήθησαν μεγάλαι βαρωναίαι, ἐπὶ βλάβῃ τῶν Ἑλλήνων ἰδιοκτητῶν. Οἱ ἰδιοκτῆται οὗτοι εὐχαρίστως πρεῖχον ἐν μέρος τῶν κτημάτων τῶν, εὐτυχεῖς λογίζοντες ἑαυτοὺς ἂν ὑπὸ τὸν ὄρον τούτου διετήρουν τὸ λοιπὸν τῆς περιουσίας τῶν. Ὄρισθη, ὡς τε οἱ Ἑλλήνες κάτοικοι τῆς χώρας νὰ πληρῶσιν εἰς τοὺς Φράγκους τοὺς αὐτοὺς φόρους καὶ νὰ ἔχωσι τὰς αὐτὰς πρὸς αὐτοὺς ὑποχρεώσεις, ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν αυτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ὑποχρεώσεις αὗται ἐσεβάλλοντο ὑπὸ τακτικωτέρας διοικήσεως, εἰκάζομεν ὅτι καὶ ὀλιγώτερον βραχεῖαι θὰ ἐφαίνοντο εἰς τοὺς κατοίκους ἢ τὸ πρῖν. Οἱ κατακτηταὶ προσεῖλκυσαν πρὸ πάντων πρὸς ἑαυτοὺς τὴν αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην τῆς Ἑλλάδος, διότι ἐφρόντισαν κατ' οὐδὲν νὰ μὴ προσβάλωσι τὴν κατὰ κοινότητα ὑφισταμένην ἀποκέντρωσιν. Διότι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι,

καθ' οὓς ἐπέζεε τὴν Ἑλλάδα βαρύτερος ὁ ῥωμαϊκὸς ζυγὸς, αἱ ἑλληνίδες πόλεις καὶ κῶμαι εἶχον διατηρήσει τὰς ἰδιαιτέρας τῶν ἀρχῶν, ἃς ἐξέλεγον οἱ πολῖται καὶ εἰς ἃς ἀνέθετον τὴν διεύθυνσιν τῶν δημοσίων πραγμάτων. Πλείστα δὲ τοπικαὶ σύνοδοι, πατριωτικώταται καὶ λίαν προσηλωμέναι εἰς τὸ ἔθιμα τὰ παλαιά, εἶχον διαδεχθῆ κατὰ τοὺς μέτους αἰῶνας τὰς δημοτικὰς ἀρχὰς καὶ ἐκκλησίας, αἵτινες ἐξέλιπον ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἑλληνικὴ λοιπὸν χώρα ἦτο διηρημένη ἢ μᾶλλον ὀργανωμένη εἰς πλείστα μικρὰς κοινότητας, κεχωρισμένας εἰς τὰ βάθη τῶν κοιλάδων, κεχωρισμένας δι' ὑψηλῶν ποταμῶν ἀνυπερβάτων ὄρεων, ζώσας βίον ὅλος ἰδιαίτερον καὶ κεχωρισμένον ἀπὸ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἰσχυρῶς πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένους διὰ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων καὶ τῆς πρὸς τὴν κοινὴν πατρίδα ἀγάπης. Οἱ Ἕλληνες διετήρησαν τοιοῦτῳ τρόπῳ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τὸν ἐθνικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα καὶ τοὺς ἐγγωρίους τῶν νόμους, εἰς τὸ πείσμα τῶν αἰῶνων καὶ τῶν κατακτήσεων.

Οἱ Φράγκοι ἀφῆκαν ἄθικτα πάντα ταῦτα, ἐδείχθησαν δὲ ἀπ' ἐναντίας εὐνοϊκοὶ πρὸς τὴν διατήρησιν τῶν καθιερωτῶν ὅθεν προσείλυσαν τὴν ἀγάπην τῶν ἠττηθέντων. Ὅχι δὲ μόνον οἱ κατακτητῆται τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς Πελοποννήσου, μὲ ὅλων τὴν πεισματώδη ἐνίστε ἀντίστασιν τὴν ὁποῖαν εὔρον ἐν Ἀργεὶ καὶ ἐν Κορίνθῳ, μάλιστα δὲ ἐν Μάνη καὶ ἐν τῇ Λακωνικῇ, καὶ τὴν ὁποῖαν ἠναγκάζοντο νὰ καταβάλλωσιν, ἠκολούθησαν τὸ συνετὸν τοῦτο μέτρον.

Παρ' ὀλίγον ὁμοῦ νὰ διεγείρῃ μῦθος ἀδιάλλακτον μεταξὺ κρατούντων καὶ κρατουμένων τὸ ζήτημα τὸ θρησκευτικόν. Οἱ σταυροφόροι ἐσκόπων νὰ ἐξαναγκάσωσι τοὺς Ἕλληνας νὰ δεχθῶσι τὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας δόγματα, ὁ δὲ πολὺς τῶν πρὸς τοῦτο ζῆλος ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταλήξῃ εἰς θεινάς περιπλοκάς, ἂν μὴ ἀνεχαίτιζε τὸν πολὺν τοῦτον ζῆλον ἐκείνος ἀκριβῶς, ὅστις ἴσως ἦτο ὁ μᾶλλον ἐνδιαφερόμενος εἰς τὸ ζήτημα, ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος ὁ γ'. Ἐν θαυμαστῇ τινι ἀλληλογραφίᾳ μετὰ μεγαλοψυχίας καὶ ἀνεξίθρησκείας ὄντως χριστιανικῆς, ὁ μέγας οὐτός ποντιφικὸς συστάει εἰς τοὺς κατακτήσαντας τὴν Ἑλλάδα νὰ μὴ κάμωσι κατάχρησιν τῆς ἰσχύος τῶν καὶ νὰ μὴ μεταχειρίζονται ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ἄλλο ὄπλον πλὴν τῆς πειθοῦς. Οὕτω δὲ προέλαβεν ἔριν, ἣτις βεβαίως θὰ κατήντα αἵματηρὰ ἄμα καὶ ἀτελεύτητος. Καὶ ἠναγκάσθη μὲν ὁ κληρὸς ὁ ἑλληνικὸς νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Λατίνους πολλὰς ἐκκλησίας καὶ ὄχι ὀλίγα μοναστήρια, ἀλλ' ὅλας, χάρις εἰς τὰς συνετάς συμβουλάς τοῦ ῥωμαίου ποντιφικου, διετήρησε τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως καὶ ἡ εἰρήνη δὲν διατάραχθη.

Ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ἐκυβέρνησεν ὁ Ὅθων δὲ Λαρόσης τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἡ δὲ κυβέρνησις του ἐγένετο ἀτάραχος καὶ εἰρηνικὴ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ὁ ἀγαθὸς ἱππότης ἔπαυθη ὑπὸ νοσταλγίας. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ ὀμιγλώδους τῆς Βουργουνδίας δριζύοντος ἐπεσκοτίζεν εἰς τὰ ὄμματά του τὴν λαμπρότητα τοῦ ἀττικοῦ οὐρανοῦ· δὲν τὴν ἔτερπε πλέον ὁ πλοῦτος καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς αὐλῆς του, γνωριμωτάτης ἤδη γενομένης καθ' ἅπασαν τὴν χριστιανωσύνην. Διακκῶς ἐπεθύμει νὰ ἐπανίδῃ τὸν πατρικὸν τοῦ φρουδαλικὸν πύργον καὶ νὰ ποθάνῃ ἐκεῖ, ὅπου οἱ πρόγονοί του ἀπέθανον. Ἀποφασίσας λοιπὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐπεμφε πρῶτον ἐκεῖ ὡς τεκμήριον τῆς προσεχοῦς ἐπανόδου του ὁ εὐσεβὴς Ὅθων τεμάχιον τοῦ τιμίου ξύλου, ὅπερ εἶχε λάχει εἰς αὐτὸν καὶ ὅπερ ὑπὲρ πάντα θησαυρὸν ἐξετίμα. Τὸ πολὺτιμον ξύλον φυλάσσεται μέχρι τοῦ νῦν εὐλαβῶς εἰς τὴν μικρὰν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου Ruy.

Ἐν ἔτει 1225 κατέλιπε τὰς Ἀθήνας, ἀφήσας τὸν τίτλον καὶ τὸ δουκάτον του εἰς τὸν ἀνεψιὸν του Γουϊδωνα δὲ Λαρόσσην.

Β'

Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Γουϊδων ἀνελάμβανε τὴν λαμπρὰν κληρονομίαν τοῦ θείου του, ἡ ἑλληνικὴ χώρα ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ τεμάχια καὶ ἀρχοντίας καὶ κεκαλυμμένη ὑπὸ φρουρίων καὶ πύργων γοθικῶν. Οἱ Φράγκοι κάτοχοι ἑλληνικῶν τιμαριῶν ἤλλασσον τότε τὰ ὀνόματα ἃ εἶχον ἐκ γαλλικῶν τιμαριῶν ἀντὶ νέων ὀνομάτων ἑλληνικῶν. Οἱ κύριοι τῆς Βρυγέρης (Brugères) λ. χ. ἐγένοντο βαρῶνοι τῆς Καρυταίνης, οἱ Σαιντομὲρ, βαρῶνοι τῶν Θεβῶν, οἱ Λατρεμουάιλ (La Tremouille), κύριοι τῆς Χαλανδρίτζας, ἄλλοι, βαρῶνοι τῆς Ἀράχωβας, κόμητες τοῦ Ἀργους, βαῖλοι τῆς Κορίνθου κ.λ. Ἡ χώρα τῶν Θεῶν καὶ τῶν ἱρώων, ἡ κλασικὴ γῆ τῆς Ἑλλάδος εἶχε τι ἀληθῶς τὸ παράξενον ὑπὸ τὸν μανδύαν τῆς τὸν τιμαριωτικὸν δι' οὗ τὴν περιέβαλον οἱ Φράγκοι. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ὁμοῦ μεταβληθῆ ἢ μεταβολὴ εἶνε εἰς τὴν ἐπιφάνειαν μόνον. Τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ἔμειναν τὰ αὐτὰ, ὡς εἶδομεν δὲ ἀνωτέρω συνετέλεσαν εἰς τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ κατακτητῆται.

Τὸ σπουδαιότατον γεγονός τῆς ἡγεμονείας τοῦ Γουϊδωνος εἶνε ἡ περὶ τῆς ἀρχῆς ἔρις, ἣτις ἠγέρθη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀυθέντου τοῦ Μωρέως Γουλιέλμου τοῦ Βιλλαρδουίνου. Ὁ ἄρχων τῆς Ἀχαΐας καὶ ὁ τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Ἀττικὴ δῆλον ὅτι πάλιν καὶ ἡ Πελοπόννησος, ἐρίζουσι περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ βλέπομεν ἀναφυόμενον πάλιν ἀγῶνα, ὅστις πέπρωται πάντοτε ἐκ πάσης ἀφορμῆς καὶ ὑπὸ πᾶσαν μορφήν ἀναγεννᾶται.

Ὁ Βιλλαρδουίνος ἦτο φιλόδοξος, ὑπεροπτικὸς, ἄκαμπτος. Κύριος δὲ ἂν τῆς Σπάρτης ἐφαίνετο ὡς ἂν νὰ εἶχε μεταλάβῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ τό-

που και τῶν ἀνδρῶν, οὓς εἶχε κατακτήσει. Ἡ κατάκτησις ἄλλως τε αὕτη δὲν εἶχε συντελεσθῆ ἀκόπως. Πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ δραστηριότης και ὁ ἑλληνικὸς πατριωτισμὸς εἶχε καταφύγει εἰς ὀλίγας τινὰς χώρας και πόλεις, ἐνθα πεισματώδης και ὄχι ἄδοξος ἀντίστασις εἶχεν ἐπανειλημμένως ἐμποδίσαι τῶν σταυροφόρων τὴν πρόοδον. Ἡ Ἀκωνικὴ λ. χ. πάντοτε ἀκαταδάμαστος δὲν εἶχεν ὑποκύψει εἰς τοὺς Φράγκους, εἰμὴ μετὰ μάχας αἱματηροτάτας, ἡ δὲ Κόρινθος, ἣν ὑπερήσπιζεν ὁ Σγουρὸς και ἐπειτα ὁ υἱὸς του, ἀνθίστατο και ὅτε ἀκόμη τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου εἶχε καταθέσει τὰ ὄπλα. Ὁ Γουίδων εἶχεν ἀποτελεσματικῶς βοηθήσει τὸν Βιλλαρδουῖνον. Εἰς ἀνταμοιβὴν, ὁ Βιλλαρδουῖνος εἶχε παραχωρήσει εἰς τὸν Γουίδωνα τὰ σημαντικὰ τιμάρια τοῦ Ἄργους και τῆς Νκυπλίας, δι' ἃ, κατὰ τοὺς φρουδαλικούς νόμους, ὁ κύρης τῶν Ἀθηνῶν ἐθεωρεῖτο ὑποτελὴς τοῦ αὐθέντου τοῦ Μωρέως. Ἀλλ' ὁ μέγας κύρης ἦτο ὅλως ἀνεξάρτητος ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς ἄλλας του κτήσεις. Ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη ἰσχυροῦ γείτονος ἠνόχλει τὸν ὑπεροπτικὸν αὐθέντην. Ἐν ἔτει 1252, με ὄλας τὰς προσενοχθείσας ποτε ὑπηρεσίας και τὴν παλαιὰν φιλίαν, ὁ Γουιέλμος διέταξεν ὑπερηφάνως τὸν μέγαν κύρη νὰ πορευθῆ αὐτοπροσώπως παρ' αὐτῶ, νὰ τὸν προσκυνήσει ὡς κυρίαρχον και νὰ λάβῃ ἀπὸ χειρὸς του τὴν ἀρχήν. Ὁ Γουίδων ἀπεκρίθη ὅτι ἦτο ἔτοιμος νὰ ἀναγνωρίσει τὴν κυριαρχίαν τοῦ Γουιέλμου ὡς πρὸς τὰ τιμάρια τοῦ Ἄργους και τῆς Κορίνθου, ὄχι ὅμως και ὡς πρὸς τὰς λοιπὰς κτήσεις, και ἰδίως τὰς Ἀθήνας.

Ὁ μέγας κύρης διατείνεται ὅτι και αὐτὸς και ὁ αὐθέντης τοῦ Μωρέως ἦσαν ἀμφότεροι ὁμοίως ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης, και τοῦτον ὄφειλον νὰ ἀναγνωρίζωσιν ὡς κυρίαρχον. Ὁ διίσχυρισμὸς οὗτος ἦτο ἀληθής; Δὲν εἶχε τάχα κυριαρχικὸν τι δικαίωμα ὁ Γουιέλμος ἐπὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι Βαρωνιῶν, εἰς ἃς διένειμε τὴν χώραν ὁ βασιλεὺς μαρκησίας; Δὲν ἠδύνατο ἐν τῷ δικαίωματί του τούτῳ και ὡς ἐντεταλμένος ὑπὸ τοῦ κυρίαρχου νὰ παικτήσῃ τὴν παρ' αὐτῶ μετὰθασιν και τὴν προσκύνησιν τοῦ Γουίδωνος; Τὸ ζήτημα τοῦτο φαίνεται ὅτι οὐδέποτε ἐλύθη ὀριστικῶς. Κατὰ τὸ *Bibliotheca* τῆς κατακτήσεως τὸ γραφὲν ὑπὸ τοῦ Γοδοφρέδου Βιλλαρδουῖνου και τὸ ὑπὸ τοῦ Buchon ἐκδοθὲν *Χρονικὸν τοῦ Μωρέως* ὁ Γουιέλμος εἶχε τῷ ὄντι τοιοῦτον δικαίωμα. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονώμεν ὅτι ἐκ τῶν δύο τούτων χρονογράφων ὁ μὲν ἦτο στενὸς συγγενὴς, ὁ δὲ συστρατιώτης και, καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα, ὁ ἰδιαιτέρος τραβαδοῦρος τοῦ Αὐθέντου. Ὁ Μουντάνερ, ὁ στρατιώτης ποιητὴς, μάρτυς δ' ἀμερόληπτος ἐπὶ τοῦ προκειμένου, βεβαίως ὅτι και ὁ μέγας κύρης τῶν Ἀθηνῶν και ὁ αὐθέντης τοῦ Μωρέως εἶχον ἐπὶ τῷ αὐτῷ τίτλῳ λάβῃ τὰ τιμάρια τῶν ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς

Θεσσαλονίκης, και ὅτι κατ' ἀκολουθίαν ἦσαν ὅλως ἀνεξάρτητοι μετὰξὺ των.

Ὅπως δὴ ποτε τὸ πρᾶγμα κατήντησεν εἰς τὰ ὄπλα. Ὁ Γουίδων ἠρίθμει μετὰξὺ τῶν συμμάχων του ἓνα ἐκ τῶν συγγενῶν τοῦ Γουιέλμου και ὑποτελῆ μάλιστα αὐτοῦ, Γοδοφρέδον τὸν Βρυγέρης, βαρῶνον τῆς Καρυταίνης, οὗτινος ἐξάκουστα ἦσαν τότε τὰ κατορθώματα και αἱ περιπέτειαι. Ἡ συμμαχία αὕτη ἀποδεικνύει πως ὅτι δὲν εἶχεν ἄδικον ὁ μέγας κύρης; ἄλλως δὲν ἦθελε λάβῃ ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ ὄπλα ὁ ἐπὶ ἰπποτισμῷ περιβόητος βαρῶνος τῆς Καρυταίνης.

Οἱ δύο στρατοὶ ἐξῆλθον συγχρόνως σχεδὸν, ὁ μὲν τοῦ Αὐθέντου ἐκ τῆς Κορίνθου, ὁ δὲ τοῦ μεγάλου κύρη ἐκ τῶν Θηβῶν, και συνητηθήσαν ἐπὶ τοῦ ἀμφιθεατροειδοῦς ὄροπέδιου τῆς Γερανεΐας, ὅπερ και νῦν ἐτι ὀνομάζεται ὄρος Καρύδι. Τὰ σωζόμενα ἐκεῖ ἐρείπια δύο παλαιῶν ἑλληνικῶν φρουριῶν, τὰ ὁποῖα συνάπτουσι πρὸς ἄλληλα παχύτατα πυργοειδῆ τεῖχη φραγκικὰ, μαρτυροῦσι τὴν σημαντικότητά, ἣν ἀπέδιδον εἰς τὴν στρατηγικὴν ταύτην θέσιν και οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες και μετ' αὐτοῦ οἱ Φράγκοι. Οἱ δύο στρατοὶ ἡμιλλῶντο τίς πρῶτος νὰ φθάσει εἰς τὴν θέσιν ταύτην. Ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Κορίνθου φθάνει τις ἐκεῖ διὰ κατωφερείας εὐκόλου και ὄχι τραχείας ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν Θηβῶν διὰ στενοπορειῶν ἀποκρήμων και δυσβάτων. Ὄθεν ἡ στρατιὰ τοῦ Βιλλαρδουῖνου εἶχε φθάσει πολὺ πρὸ τῶν ἀντιπάλων και εἶχε καιρὸν νὰ ἀναπαυθῆ ἀπὸ τῶν κόπων τῆς ὀδοπορίας και νὰ ἦνε ἔτοιμη πρὸς νέους μάχους. Ἡ τοῦ Γουίδωνος ἀπ' ἐναντίας ἐφθασε κεκμηκυῖα ἀπὸ τοῦ ἀντιθέτου μέρους, δὲν εἶχε δὲ καιρὸν πρὸς ἀνάπαυσιν. Μόλις ἐπρόφθασαν οἱ στρατιῶται νὰ περιβληθῶσι τὴν πανοπλίαν ἕνα ὑποστῶσι τὴν ὄρμην τοῦ ἐχθροῦ. Ἡττήθησαν λοιπὸν κατὰ κράτος και ἠναγκάσθησαν ἠττημένοι νὰ τραπῶσι πάλιν ὀπίσω τὴν εἰς τὰ ἴδια ἄγουσαν. Ὁ Γουίδων κατέφυγεν εἰς τὰς Θήβας, ἐνθα μετὰ τινὰς ἡμέρας ἠναγκάσθη ὄχι μόνον νὰ συνθηκολογήσῃ και κατ' ἀνάγκην νὰ ὁμολογήσῃ πίστιν και ὑποταγὴν εἰς τὸν νικητὴν, ἀλλὰ νὰ πολογηθῆ διὰ τὴν προσαφθεῖσαν αὐτῷ κατηγορίαν στάσεως κατὰ τοῦ κυρίαρχου ἐνώπιον δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον συνεκρότησαν πάντες οἱ μεγάλοι βαρῶνοι τοῦ Μωρέως. Ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Νίκλι, τῆς παλαιᾶς Τεγέας, συνῆλθον οἱ φράγκοι βαρῶνοι, οἵτινες ἂν και ἦσαν πάντες ἐχθροὶ τοῦ Γουίδωνος ὡς ὑποτελεῖς τοῦ Βιλλαρδουῖνου, ἐφάνετο δὲ ὅτι ἐμελλε νὰ καταδικασθῆ ὁ μέγας κύρης, οὐδὲν ἦτον ἀπέλυσαν αὐτὸν τῆς κατηγορίας, πεισθέντες εἰς τὴν ὑπερήφανον και εὐγλωττον ἀπολογίαν αὐτοῦ. Ὁ Γουιέλμος ὤργισθη ἐπὶ τούτῳ και ἐνήγαγε τὸν Γουίδωνα ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας και κυρίαρχου του Λουδοβίκου τοῦ θ'.¹

1. Καὶ ὡς πρὸς τὸ μέρος τοῦτο και ὡς πρὸς ἄλλα τιμὰ

Ὁ Γουίδων ἄνευ ἀναβολῆς ἐπλευσεν εἰς Γαλιαν ἵνα αὐτοπροσώπως παραστῆ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως καὶ ἀπολογηθῆ. Ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Λουδοβίκου ἐγένετο δεκτὸς μετὰ πολλῶν τιμῶν, διότι ὁ βασιλεὺς ἐπεθύμει μᾶλλον νὰ ᾖ μεσάζων παρά δικαστής. Τῷ ὄντι δὲ κατώρθωσε νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς δύο πολεμίους, ὧν ἡ σύμπνοια τῷ ἐφάνετο ἀπαραίτητος, δι' οὓς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπεδίωκε σκοπούς. Προσῆνεγκε δὲ πλοῦσια δῶρα τῷ Γουίδωνι ἵνα ἀνακουφίσῃ αὐτὴν ὑποστάνα τόσα ἐξόδα καὶ ἵνα τὸν παρηγορήσῃ διὰ τὴν ἥτταν ἣν εἶχε πάθει, ἐπεκύρωσε δὲ πρὸς τοῦτους εἰς αὐτὸν τε καὶ εἰς τοὺς διαδόχους του τὴν κατοχὴν τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν, ἔκτοτε δὲ δὲν ὠνομάζετο πλέον μέγας κόρης ὁ Γουίδων, ἀλλὰ δοῦξ τῶν Ἀθηνῶν. Τὴν δ' ἐπωνυμίαν ταύτην διετήρησαν καὶ οἱ διάδοχοί του.

Ἐν ᾧ ἡ αὐτῇ τῆς Γαλλίας ἐθεράπευσε τοιοῦτοτρόπως τὸν δούκα, ἡ τύχη, ἥτις μέχρι τοῦδε εἶχε τόσον εὐνοήσιον τὸν Γουλιέλμον, ἤρχισε νὰ τὸν ἐγκαταλείπῃ. Συλληφθεὶς αἰχμάλωτος δι' ἐνέδρας ὑπὸ τοῦ δεσπότη Μιχαὴλ τοῦ β', ἐπιλεγομένου Ἀγγέλου, ἐστάλη μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βαλδουίνου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ αὐθεντία τοῦ Μωρέως, στερηθεῖσα τοῦ ἀπορρομήτου αὐτῆς ἀρχηγοῦ, κατεσπαράσσεται ἐπὶ τινα χρόνον ὑπὸ δεινῆς ἀναρχίας καὶ παρ' ὀλίγον νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὰς στασιαστικὰς προσπαθείας τῆς Μάνης καὶ τῆς Λακωνικῆς. Ὁ Γουίδων δὲν ἐχαιρέκῃησεν, ἀλλ' ἐσυλλογίσθη ὅτι ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων, ὧν ἐμνήσθημεν, ἐκινδύνευον πάσαι αἱ ἐν Ἑλλάδι γαλλικαὶ κτήσεις. Τὸν κίνδυνον τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἀποσοβῆσῃ. Ποιοῦμενος χρῆσιν τῆς ἐξαιρετικῆς θέσεως, εἰς ἣν εὐρίσκειτο ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου, συνήθροισεν περὶ ἑαυτὸν ὁ νέος δοῦξ τοὺς φράγκους βαρῶνους, ἐξήγειρε τὸ φρόνημά των, κατέπαυσε τὰς μεταξὺ των ἔριδας καὶ ἠπειλίησεν τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον ὅτι θὰ κηρύξῃ πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Ὁ Μιχαὴλ ἀπέλυσε τὸν κρατούμενον Γουλιέλμον, λαβὼν ὡς ἀντάλλαγμα δύο φρούρια ἐν Πελοποννήσῳ.

Ὁ Γουίδων ἀπέθανε τῷ 1264 καὶ διεδέχθη αὐτὸν Ἰωάννης ὁ υἱὸς του.

Ὁ Ἰωάννης συνεμάχησε πρὸς Ἰωάννην τὸν Δούκαν, δεσπότην τῆς Θεσσαλίας, κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, οὗτινος τὸ μὲν πρῶτον ἐνίκησε τὰ στρατεύματα, ἔπειτα δὲ μετὰ ἕν ἔτος ἠττήθη ὑπ' αὐτῶν. Ἀπέθανε τῷ 1275 ἄτεκνος καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ νεώτερος ἀδελφός τῆς παρουσίας πραγματείας παρατηροῦμεν ὅτι ὄχι πάντοτε οὕτως, ὅπως ἔχουσιν ἐνταῦθα ἐκθέτει τὰ πράγματα ὁ σοφὸς καθηγητὴς Κ. Παπαρηγόπουλος — ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν ἄλλους — παραπέμπομεν δὲ εἰς τὸν ἐ' τόμον τῆς Ἱστορίας αὐτοῦ τοὺς θέλοντας πλειοτέρας λεπτομερείας. Προβλ. καὶ Γ. Κωνσταντινίδου Ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ Γ. Ρωμανοῦ Γρατιανὸν Ζώρξην, ἐν τῇ Προεισαγωγῇ. Σ. Μ.

τοῦ Γουλιέλμου, ὅστις ἐκυβέρνησεν ἡσύχως ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη. Ὁ Γουλιέλμος ἐνουμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Δούκα καὶ ἔλαβεν ὡς προῖκα τὸ Ζητοῦνι καὶ τὸ Γαρδίκι. Ἐλαβε δὲ πρὸς τούτους καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Ἀχαΐας, ἕνεκα τῆς ἀνηλικιότητος τῆς Ἰσαβέλλας Βιλλαρδουίνου.

Μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐπισυμβάντα τῷ 1290, τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν περιῆλθεν εἰς νεανίαν ὀκτωκχιδεκαῆτη, Γουίδωνα τὸν β', ὅστις ἔδειξε δραστηριότητα ὑπερτέραν τῆς ἡλικίας του.

Ὁ δεσπότης τῆς Θεσσαλίας Ἰωάννης ὁ Δούκας ἀπέθανε κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν χρόνον, καθ' ὃν καὶ ὁ Γουλιέλμος, ἀφῆκε δὲ κληρονόμον τοῦ κράτους τοῦ τὸν υἱόν του, παιδίον ἔτι ἀνήλικον ὄντα, ὃν οἱ πρόκριτοι τῆς Θεσσαλίας ἐθήκαν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ δουκὸς Γουίδωνος τοῦ β'. Οἱ τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας τότε κρατοῦντες ἐνόμισαν ἀρμόδιον τὸν κληρὸν νὰ μεγαλύνωσι τὰς ἰδίας κτήσεις ἐπὶ βλάβῃ ἀσθενοῦς παιδός, οὗ ἀπειρότερος περὶ τὰ τοῦ κόσμου ἡγεμόν εἶχεν ἀναλάβει τὴν προστασίαν. Ἄννα ἡ χήρα τοῦ δεσπότη τῆς Ἡπείρου Νικηφόρου καὶ μήτηρ τοῦ Θωμᾶ, παιδίου καὶ αὐτοῦ, ἀποτόμως ἤρξατο χειρῶν ἀδικῶν, καὶ δὴ ἐκυρίευσε τὸ φρούριον Φανάρι. Ὁ Γουίδων εὐρίσκειτο τότε ἐν Θήβαις, ἔνθα συνήθως διέμενε. Φλεγόμενος δὲ ὑπὸ σφοδρᾶς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ ἐκδικήσῃ τὴν πρὸς τὸν ὑπ' αὐτοῦ κηδεμονευόμενον γενομένην ὕβριν καὶ νὰ δείξῃ συγχρόνως εἰς τὸν κότμον ὅποια ἦτο ἡ ἰσχὺς τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν, συνήγαγεν ἀμέσως τοὺς ὑποτελεῖς αὐτῷ ἡγεμονίσκου καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους του καὶ ἐστράτευσεν ἐν τάχει πρὸς τὰ βόρεια τῆς Ἑλλάδος μέρη. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη εἶνε ἐκ τῶν σημαντικωτάτων τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος χρόνων. Μετ' ἐνθουσιασμοῦ περιγράφει τὸ τε Χρονικὸν τοῦ Μωρέως καὶ οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς τὴν αἴσθησιν, ἣν ἐνεπαίησε τὸ θαυμαστὸν θέγμα τῆς πολυαριθμοῦ τοῦ δουκὸς στρατιᾶς, κατασκευωσάσης εἰς τὰ πεδία τῆς Θεσσαλίας. Οἱ διασημώτατοι τῶν φράγκων βαρῶνων, ὁ Βονιφάτιος ὁ Καρύστου, ὁ Φραγκίσκος ὁ Νεγρεπόντε, ὁ πλοῦσιος κόμης τῶν Σαλόνων, ὁ Νικόλαος ὁ Σαιντομέρου, μέγας μαρισχάλκος τῆς Ἀχαΐας, εἶχον λάβει τὰ ὅπλα πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Γουίδωνος καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Δούκα. Ἐνεακόσιοι ἵππεῖς ἐν πανοπλίᾳ καὶ τρισμῦριοι πεζοὶ καὶ ἐξακισχίλιοι ἐλαφροὶ ἵππεῖς ἀπετέλουν τὸ στράτευμα· μαρτύριον δὲ τῆς ὁμοιοῦς τῆς τότε ἐπικρατούσης μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Φράγκων εἶνε ὅτι τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ τούτου ἐστρατολογήθη ἀποκλειστικῶς μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, ἐκ τε τοῦ δήμου καὶ τῶν προκρίτων.

Τοιαύτη στρατιωτῶν παράταξις προοικονογετο φονικωτάτας μάχας καὶ ἠπειλεῖ νὰ αἰματοκυλήσῃ ὅλην τὴν πρὸς βορρᾶν Ἑλλάδα. Ἄλλ' ἡ

δέσποινα τῆς Ἡπείρου ἔσπευσε νὰ προλάβῃ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον ἀποδίδουσα τὸ Φινάρι ἀμαχητεί. Τοιοῦτοτρόπως συνωμολογήθη ἡ ποθητὴ εἰρήνη χωρὶς νὰ ὑποστῇ ἡ Ἄννα ἄλλας ζημίας πλὴν τῶν ἐξόδων τῆς ἐκστρατείας καὶ τῶν ἐορτῶν, εἰς ἃς καὶ μόνας κατέληξεν ἡ ἐκστρατεία, τὰ ὁποῖα ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀρχαιότητος οὐδέποτε ἄλλοτε αἱ Ἀθηναὶ εἶχον φθάσει εἰς τοσοῦτον εὐδαιμονίας. Διὰ τοῦ γάμου τοῦ δουκὸς μετὰ Ματθίλδης τῆς ἐξ Ἐνώ (Hainault). θυγατρὸς Ἰσαβέλλας τῆς Βιλλαρδουίνου, ἡ μεγαλῶνυμος πόλις κατέστη ἀληθῶς εἰπεῖν κυρία τῆς Πελοποννήσου, ὡς εἶδομεν δὲ πρὸ μικροῦ ἡδύνατο αὕτη ἀποτελεσματικῶς καὶ ἐνδόξως νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν προστασίαν της μέχρι τῶν ἐσχάτων τῆς Θεσσαλίας ὁρίων.

Δυστυχῶς δὲν ἤρκει ἡ δόξα αὕτη εἰς τὸν Γουίδωνα τὸν β'. Ἡ φιλοδοξία τοῦ δουκὸς τούτου δὲν ἐδέχετο μέτρον. Ἠθέλησε νὰ γείνη πραγματικὸς κύριος τῆς Πελοποννήσου καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ πέραν ἔτι τῶν ὁρίων τῆς Πελοποννήσου τὸ κράτος του. Ἴνα δὲ ἐξισώσῃ πρὸς τὸ μέγεθος τῶν σχεδίων του τὸν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν του, ἐβουλήθη νὰ κατατάξῃ εἰς τὸ στρατευμὰ του φοβερόν τι στίφος, ὅπερ ἀπὸ τινος εἶχεν ἀναφανῆ ἐν τῇ Ἀνατολῇ μὲ μόνον τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ εὖρῃ ἐνταῦθα τύχην καὶ λάφυρα. Ἐννοοῦμεν τὴν μεγάλην καὶ φοβεράν τῶν Καταλών Ἑταιρείαν. Τὸν εἶχεν ἀποτυπλώσει ἡ φιλοδοξία τὸν Γουίδωνα καὶ δὲν προσεῖδε τὰ δεινὰ τῆς τοιαύτης συμμαχίας ἐπακολουθήματα ἀπέθανεν ἄλλως τε πρὶν ἢ ἀποπερατώσῃ τὰς παρασκευὰς του, ἐν ἔτει 1308.

Θανόντος τοῦ Γουίδωνος ἐξέλιπεν ἡ ἐξ ἀρρενογονίας διαδοχῆ τῶν de la Roche. Τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν περιῆλθεν εἰς Γαλιτιέρον τὸν Βριέννης, τὸν ἐπιχειρηματικώτατον, ἀλλὰ καὶ δυστυχέστατον καὶ ἐσχατον δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐπιχειρήσωμεν νὰ φηγηθῶμεν τὰ περαιτέρω, ἃς ἴδωμεν ὡς οἶδόν τε συνοπτικῶς εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκειτο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καθόλου μὲν ἡ Ἑλλάς, ἰδίᾳ δὲ ἡ Ἀττικὴ.

¹Ἐπιταὶ τὸ τίτλος.

Ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας τοῦ ΣΤΟΥΑΡΤ ΜΙΛΛ

Ἐν τῇ ἀξίᾳ μελέτης αὐτοβιογραφίας του, ὁ διάσημος Ἄγγλος πολιτειολόγος I. Στούαρτ Μίλλ ἀναφέρει δύο γεγονότα, μαρτυροῦντα ἀριθύντως τὴν ὀρθὴν κρίσιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ.

Ἐποδειχθεὶς κατὰ τὸ 1865 ὑπὸ τοῦ φιλελευθέρου κόμματος ὡς ὑποψήφιος βουλευτῆς τοῦ Οὐεστμίνστερ, διεκλήρυσεν ὅτι, ἐμμένων εἰς τὰς ἀρχάς του, οὐδεμίαν θὰ ἔκκμνε δαπάνην καὶ εἰς οὐδὲν θὰ κατέφευγε τῶν ἐν χρήσει ἐκλογι-

κῶν μηχανημάτων. Ἀνεδέχετο μόνον ἡμέρας τινὰς πρὸ τῆς ψηφοφορίας νὰ ἐκθέσῃ ἐνώπιον τῶν ἐκλογέων τὰς ἀρχάς αὐτοῦ, καὶ ν' ἀπαντήσῃ εἰς πᾶσαν ἐρώτησιν ἣν οὗτοι ἐδικαιοῦντο νὰ ἀπευθύνωσι πρὸς αὐτὸν, ἐξαίρουμένων τῶν ἀφορωσῶν εἰς τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ δοξασίας, ἐφ' ὧν ὀρθότερον ἔκρινε νὰ τηρήσῃ ἀπόλυτον σιγὴν. «Τὴν τελευταίαν μου ταύτην παρατήρησιν, λέγει, κατενόησε καὶ πληρέστατα ἐπεδοκίμασε τὸ ἀκροατήριον. Ἡ δὲ παρησία μου ἐπὶ τῶν ἄλλων ζητημάτων μὲ ὠφέλησεν ἀναμφιβόλως ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἰαδιῆποτε καὶ ἂν ἦσαν αἱ ἰδέαι μου, οὐδεμίαν βλάβην θὰ ἴσχυον νὰ μοὶ ἐπιφέρωσι. Πρὸς πίστωσιν τούτου ἀναφέρω τὸ ἀκόλουθον ἀξιοσημεῖωτον γεγονός. Ἐν τινι φυλλαδίῳ μου, ἐπιγραφομένῳ Σκέψεις περὶ τῆς κοινοῦ.λευτικῆς μεταρρυθμίσεως, ἔγραψα μετὰ τινος τραχύτητος ὅτι αἱ παρ' ἡμῖν ἐργατικαὶ τάξεις, καίτοι διάφοροι τῶν ἐν ἄλλοις ἔθνεσι κατὰ τοῦτο ὅτι αἰσχύνονται νὰ ψεύδωνται, γενικῶς ὅμως εἰσὶν οὐχ ἥττον ἐπιρρεπεῖς πρὸς τὸ ψεῦδος. Τὸ χωρίον ἐκεῖνο τοῦ φυλλαδίου ἀνετύπωσεν εἰς τῶν ἀντιθέτων, καὶ ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα ἐκυκλοφόρει ἐν τῇ συναθροίσει, ἐν ἣ ἡτοιμαζόμεν νὰ ὀμιλήσω, καὶ ἥτις συνεκροτεῖτο ἐξ ἐργατῶν. Μὲ προσεκάλεσαν ν' ἀπαντήσω ἂν ἐγὼ ἔγραψα καὶ ἐδημοσίευσά τὴν φράσιν ἐκείνην. Ἀπεκρίθην, —Ναί, ἐγὼ τὴν ἔγραψα. Μόλις ἐπρόσφερα τὰς λέξεις ταύτας καὶ βροντῆ χειροκροτημάτων ἀντήχησε καθ' ὅλην τὴν αἴθουσαν. Ἦτο κατάδηλον ὅτι οἱ ἐργάται, συνειθισμένοι εἰς τὰς διαψεύσεις, τὰς ὑπεκφυγὰς καὶ τὰς ἀορίστους καὶ σκοτεινὰς ἀπαντήσεις τῶν ἐπιζητούντων τὰς ψήφους των, ἀντὶ νὰ προσβληθῶσιν ἐξ ὁμολογίας δυσαρέστου αὐτοῖς, μὲ ἐθεώρησαν τούναντίον ἄξιον τῆς ἐμπιστοσύνης των. Δὲν ἐνθυμοῦμαι παράδειγμα ἐναναρχέστερον τῆς ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τῶν πολλῶν ἡ εὐθύτης καὶ ἡ εἰλικρίνεια. Οὐδεὶς δὲ γνωρίζων τὰς ἐργατικὰς τάξεις δύναται ν' ἀρνηθῆ, ὅτι οὐσιωδέστατον συστατικὸν θεωροῦσι τὴν φιλαλήθειαν ἐν τῷ πνεύματι τῶν δυνάται ἡ ἀρετὴ αὕτη ν' ἀντισταθμίση οἰανδήποτε κατηγορίαν ἢ μομφήν. Ὁ πρῶτος τῶν ἐργατῶν, ὁ μετὰ τὸ ἐπεισόδιον ἐκεῖνο λαβὼν τὸν λόγον, εἶπεν ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ συναδέλφοί του οὐδαμῶς ἐπιθυμοῦσι νὰ τοῖς ἀποκρύπτωνται τὰ ἐλαττώματά των ὅτι ἔχουσιν ἀνάγκην φίλων καὶ οὐχὶ κολάκων καὶ ἐκφορᾶσιν τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς ἄνδρα, καταδεικνύοντα τὰ χρῆζοντα παρ' αὐτοῖς διορθώσεως.

»Πρὸς μεγάλην ἐκπληξιν τοῦ κοινοῦ καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ ἔτι, προστίθησιν ὁ Στούαρτ Μίλλ, ἐξελέγη βουλευτῆς, πλειονοψηφῆσας κατὰ πολλὰς ἐκκτοντάδας ψήφων τοῦ ἀντιπάλου μου.»

* * *
Ἐν τινι παραχῶδει διαδηλώσει ἐν Λονδίῳ τὸ πλῆθος εἰσώρμησεν εἰς τὸν δημόσιον κῆπον τοῦ